

KOHTAAMISIA

Tutkielma taidelähtöisestä menetelmästä
sosiaalisialalla

Katri Takkinen
Taiteen kandidaatin tutkielma 2014
opponentti: Suvi Ermilä
ohjaaja: Taneli Tuovinen

Aalto-yliopiston taiteiden ja
suunnittelun korkeakoulu
Taiteen laitos
Kuvataidekasvatuksen koulutusohjelma

Tekijä Katri Takkinen

Työn nimi Kohtaamisia – tutkielma taidelähtöisestä menetelmästä sosiaalialalla

Laitos Taiteen laitos

Koulutusohjelma Kuvataidekasvatuksen koulutusohjelma

Vuosi 2014

Sivumäärä 56

Kieli suomi

Tiivistelmä

Tutkielma käsittelee taidelähtöisen menetelmän, kohtaamistaiteen, käyttöä sosiaalialan työssä. Kohtaamistaide on Laurea-ammattikorkeakoulun rekisteröity moniaistinen menetelmä. Aihetta tarkastellaan haastatteluaineiston ja kirjoittajan kokemusten pohjalta sekä saatavilla olevaan kohtaamistaiteen teoriaan nojaten. Tekijä on haastatellut sosionomia, joka käyttää kyseistä menetelmää työssään vanhuspalvelujen puolella. Kokonaisuudella tekijä pyrkii hahmottamaan omaa ammatti-identiteettiään sosiaalialan ja taidekasvatuksen osajana.

Tutkimuskysymys on, miten ohjaaja kohtaa kohtaamistaiteen avulla ryhmäläisen ja minkälainen rooli taiteella menetelmässä on? Aihetta käsitellään avaamalla estetiikan määritelmää, ja pohtimalla, kuinka taiteen käsitys muuttuu eri diskursseissa. Tekijä peilaa menetelmää taideterapiaan ja pohtii niiden eroavaisuuksia.

Struktuuri on kohtaamistaiteessa taidetta merkityksellisempi, mutta taiteen luonnetta voisi menetelmässä kuvata terapeutiksi. Taide auttaa ohjaajaa kohtaamaan ryhmäläisen tavalla, joka ilman taidetta olisi tavoittamattomissa. Taiteellisten tavoitteiden sijaan menetelmän päämäärät tulevat sosiaalialan tavoitteista. Tutkielma esittelee pohdintaa taiteellisten menetelmien luonteesta sosiaalialalla.

Avainsanat taiteellinen menetelmä, sosiaaliala, estetiikka, ammatti-identiteetti

SISÄLLYS

1 JOHDANTO

1.1 Aluksi	1
1.2 Toteutus	3
1.3 Oma polku	6

2 TAIDE KOHTAAMISEN APUNA

2.1 Kohtaamistaide - sosiaalialan taidelähtöinen menetelmä	13
2.2 Kokemuksia kohtaamistaiteen ohjaajana	18
2.3 Taiteen terapeuttisuus	20

3 TAITEEN MENETELMÄLLINEN ROOLI

3.1 Estetiikan merkitys	27
3.2 Taide eri diskursseissa	29
3.3. Ajatuksia kohtaamistaiteesta	33

4 JOHTOPÄÄTÖKSET

4.1 Tulokset	39
4.2 Pohdinta	41
4.3 Lopuksi	47

LÄHTEET

49

1.1 ALUKSI

Mennään ajassa melkein seitsemän vuotta taaksepäin. Olin 21-vuotias enkä tiennyt mitä haluan opiskella. Yhteishakuoppaasta löysin sosionomiopinnot, jotka painottuivat luoviin menetelmiin. Kirjoitin lomakkeeseen koulun nimen, pääsin pääsykokeisiin, minkä seurauksena eräänä kesäisenä päivänä postiluukusta tipahti hyväksymiskirje: *Onnittelut! Sinut on valittu sosiaalialan koulutusohjelmaan suorittamaan sosionomin ammattikorkeakoulututkintoa.* En tiennyt, olinko opiskelupaikasta iloinen, mutta päätin ottaa paikan vastaan. Ensimmäisen vuoden ajan olin kuitenkin valmis lopettamaan opinnot lähes joka viikko.

Tähän kouluun tullessani luulin olevani ainut oppilas, joka ei ollut niin kovin kiinnostunut tästä alasta. Yllätyksekseni huomasin, että minun kaltaisiani oli paljon enemmän. Minä olin vain ainut, joka sanoi asian ääneen kaikille.

(Ote kurssienseestä, kevät 2008.)

En löytänyt motivaatiota, sillä ala ei tuntunut oikealta, enkä oikein tiennyt, miksi olin kyseiseen kouluun hakenut. En kehdannut sanoa ihmisille opiskelevani sosionomiksi, häpesin sitä. Pysyin kuitenkin koulussa, ja löysin innon opiskeluun toisena vuonna syventymisalueeni, luovien menetelmien, kautta. Taiteen merkitys tulevassa ammatissani kuitenkin mietitytti minua. Taide oli kiinnostanut minua jo pitkään, ja olin hakenut taidealoille opiskelemaan, vaikka en tiennyt halusinko opiskella sielläkään. Ehdin viettää kolme kokonais-

ta vuotta sosiaalialalla, kunnes hain ja pääsin sisään Taideteolliseen korkeakouluun. Suoritin samanaikaisesti edelliset opinnot loppuun ja valmistuin sosionomiksi.

Alun epätietoisuuteni opiskelujen suunnasta on muuttunut tasapainoiluksi kahden alan välillä. Taidekasvatuksen opinnot aloittaessani sosiaalialan koulutus oli minulle kortti, jonka pystyin vetämään tiukan paikan tullen esiin kun puhuttiin tulevaisuuden työnäkymistä. Hiljalleen aloin ymmärtämään, ettei se ollutkaan tekosyy tai hätävara. Minua kiinnosti paluu sosiaalialan ympäristöön, mutta tällä kertaa taidekasvattajana. Kandidaatin tutkielman aihetta pohtiessani mietin alkuun, miten voin vertailla opettajan roolia ja ryhmän ohjaajan tapaa työskennellä. En saanut aiheesta otetta, ja se tuntui kovin laajalta ja hajanaiselta. Jossain vaiheessa oivalsin, ettei minun tarvitse valita vain toista, sillä olen molempien alojen asiantuntija – tai ainakin opiskelemassa sellaiseksi.

Käsittelen kandidaatintyössäni ammatti-identiteettini muotoutumista sosiaalialan ja taidekasvatuksen välisessä rajatilassa. Etsin aineksia oman taidekasvatusnäkömykseni rakentamiseen ja haen perusteluja tämän hetkisille haluilleni työskennellä taiteelle vierämissä ympäristöissä. Osallistuin sosionomiksi opiskellessani kohtaamistaitteen menetelmän koulutukseen. Otan nyt tarkasteluni keskiöön kyseisen menetelmän ja hyödynnän omaa kokemustani yhtenä aineistona.

Lähestyn aihetta pohtien kohtaamisen tematiikkaa. **Tutkimuskysymykseni on, miten ohjaaja kohtaa kohtaamistaitteen keinoin ryhmäläisen ja minkälainen rooli taiteella menetelmässä on.** Poh-

din, mitä taiteelliselle sisällölle käy sen muuntuessa sosiaalialan menetelmäksi ja kuinka kohtaamistaide sopii kahden ammattikentän, taidekasvatuksen ja sosiaalialan, taitekohtaan?

Kokemukseni menetelmästä perustuu pitkälti käymääni koulutukseen, mutta ohjasin myöhemmin yhden kokonaisuuden yhdessä opiskelukaverini kanssa. Palatessani tarkastelemaan kohtaamistaidetta, kokonaisuus tuntui jäävän vaillinaiseksi voidakseni käsitellä aihetta riittävän kattavasti. Tutkielmani kaipasi tältä osin täydennystä, ja päädyin haastattelemaan sosionomia, joka on useamman vuoden ajan käyttänyt menetelmää työssään vanhusten kanssa.

Käytän aineistonkeruumenetelmänä muistelua ja haastattelua. Tutkin aihetta oman kokemukseni, haastattelun ja julkaistun tiedon pohjalta. Käytän käsitettä ohjaaja, jolla tarkoitan ryhmän ohjaajaa eli useimmiten sosionomin koulutuksen saanutta henkilöä. Vastaava käsite taidekasvatuksen diskurssissa voisi olla taidekasvattaja, kasvattaja tai opettaja. Haastateltavani käytti ryhmiin osallistuneista henkilöistä sanaa asiakas, joka on sosiaalialan puolella yleisesti käytetty termi. Tämä tuntuu taidekasvatuksessa vieraalta, joten päädyin käyttämään tutkielmassani nimitystä ryhmäläinen.

1.2 TOTEUTUS

Tutkielmani on laadullinen tutkimus, jossa on diskurssianalyysin piirteitä. Aineisto on koottu vanhoista muistoistani, oppimispäiväkirjamerkinnöistä, kohtaamistaiteen ohjaamiskokemuksen muistiinpanoista sekä haastattelusta. Diskurssianalyysiin liittyy kiinnostus kirjoitettuihin tai puhuttuihin teksteihin. Sille on tyypillistä

tekstien jäsenteleminen ”kollektiivisiksi merkitysrakenteiksi ja niitä ilmentäviksi diskursseiksi”. (Ilmonen 2010, 127.) Etsin haastattelun ja henkilökohtaisten muistojeni avulla merkityksiä, jotka liitän osaksi suurempaa kokonaisuutta. Rajaan tutkielmani ohjaajan näkökulman tarkasteluun. Kohtaamistaideteesta on tehty muutamia opinnäytetöitä, joissa on tutkittu muun muassa menetelmän vaikuttavuutta asiakaisiin¹. Jätän tämän näkökulman pois, sillä tutkielmani olisi muuten ollut vaikea mahdollistaa kandidaatintyön laajuuteen.

Tutkielman alkuvaiheessa kaipasin tietoa, jota ei ollut saatavilla painetussa muodossa. Vanha opettajani suositteli minulle kohtaamistaideteen ohjaajakoulutuksen käynnystä sosionomia, joka on useamman vuoden ajan käyttänyt kyseistä menetelmää työssään. Haastattelu toteutettiin teemahaastattelun muodossa haastateltavan työpaikalla. Teemahaastattelulle on tyypillistä, että aihe on tiedossa, mutta kysymysten järjestystä muutetaan tilanteen mukaan (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 208). Olin hahmotellut etukäteen aihekokonaisuuksia ja alustavia kysymyksiä, mutta haastattelu eteni hyvin vapaasti keskustellen, enkä noudattanut mitään tarkkaa järjestystä

¹ Laurea-ammattikorkeakoulussa ilmestyneitä opinnäytetöitä muun muassa: Outi Kaarema ja Eeva Paavilainen (2011). Masennustaustaisten aikuisien kokemuksia Kohtaamistaideteesta voimaannuttavana menetelmänä. Pirita Pekka ja Kaisu Lumila (2011). ”Ole sä hiljaa, mä kirjoitan!” Kohtaamistaidete vuorovaikutuksen tukena lastensuojelun vanhempi-lapsi-ryhmässä. Miia Kiiski ja Johanna Storck (2009). ”Mukavaa kun on päässyt tähän maailmaan” – Ikäihmisten kokemuksia Active Art Pilotti II -toiminnasta.

tai muotoa. Keskustelu nivoutui pitkälti kohtaamistaitteen soveltamiskokemuksiin haastateltavan työssä. Kysyin, minkälaisia ryhmiä hän on ohjannut, ja mitä asioita hänellä on herännyt käyttäessään menetelmää työssään. Keskustelimme lisäksi taitteen roolista kohtaamistaitteessa.

Haastateltavani työskentelee vanhusten palvelukeskuksessa ja hänen työnkuvaansa kuuluu arviointi- ja kuntoutusjaksoon osallistuvien kotouttaminen toiminnallisissa ryhmissä. Tavoitteena on saada vanhuksat tulemaan kotoaan palvelukeskuksen toimintoihin. Haastateltavalla on lisäksi työkokemusta pidempikestoisesta ryhmänohjaustoiminnasta vanhustyön puolella, mihin hän viittaa osassa kertomuksiaan. Haastattelu on nauhoitettu ja litteroitu. Sovimme haastateltavan kanssa haastattelun käyttötarkoituksesta sekä suullisesti että kirjallisesti. Henkilötiedot ja kaikki tunnistettavuuteen viittaava on karsittu pois, sillä ne eivät olleet tutkielmani kannalta oleellisia.

Tutkielmani aluksi käsittelen opiskeluni alkutaivalta, jonka jälkeen käyn läpi kohtaamistaidetta ja omaa kokemustani. Taide-terapian kontekstia avaamalla pohdin, miten kohtaamistaidetta eroaa taideterapeuttisesta työskentelystä. Tämän jälkeen käsittelen taitteen roolia yleisesti sosiaalialalla sekä pohdin, minkälainen rooli sillä on kohtaamistaitteessa. Päätän tutkielmani johtopäätöksiin, jossa pohdin omaa suhtautumistani aiheeseen.

1.3 OMA POLKU

Suuresti parjaamani sosiaalialan koulutus tuntuu nyt tarkasteltuna yllättävän antoisalta. Sosionomin nimike on kovin vaikeaselkoinen, eivätkä ihmiset usein tiedä, mitä sosionomi tekee tai missä hän työskentelee. Yleisin luulo on, että sosionomit ovat ”sossutätejä”, vaikka todellisuudessa he ovat epäpäteviä työskentelemään sosiaalityöntekijöinä. Sosionomit voivat työskennellä lähes missä tahansa sosiaalialan kentällä. Ohessa on kuvaus Laurea-ammattikorkeakoulun internet-sivuilta, mikä valottaa sosionomien työn laajuutta:

Työssään sosionomi tukee eri-ikäisiä ihmisiä, perheitä ja yhteisöjä. Kasvattajana tai ohjaajana toimiva sosionomi edistää erityisesti lasten ja nuorten hyvinvointia esimerkiksi päiväkodeissa, lastensuojelulaitoksissa tai perhetyöntekijänä. Kuntoutuksen tai sosiaalisen tuen parissa työskentelevä sosionomi taas tukee esimerkiksi vanhuksia, vammaisia tai maahanmuuttajia.

(Laurea-ammattikorkeakoulun verkkosivut 2014.)

Kasvattaja-sanalla viitataan lastentarhanopettajan pätevyyteen, joka on mahdollista suorittaa koulutuksen aikana. Koulutuksen yksi ongelma on sen laaja-alaisuus, kun 3,5 vuoteen pitäisi mahtua monenlaisten asioiden hallintaa. Jossain vaiheessa minua harmitti, että opiskelin juuri luovia menetelmiä, kun olisin voinut perehtyä esimerkiksi mielenterveys- ja päihdetyöhön. Toisaalta, olisinko silloin saanut samanlaista innostusta hakea taidekasvatuksen opintoihin? Muistelen, että suurimman tuen ja innostuksen sain juuri luovien

menetelmien opinnoista, ja ilman tätä tukea tuskin olisin tässä pisteessä.

Olen saanut uskallusta toimia haluamallani tavalla ongelmallisissa tilanteissa, jotka ovat ennen tuntuneet vierailta ja pelottavilta. Luovuuden esiin pääsy on vaatinut tiiviin ja sallivan ryhmän, joka suhtautuu ennakkoluulottomasti ja kannustavasti ryhmän jäsentensä toimiin. – Kurssin opettaja on asettanut rajat toiminnoille, mutta samalla tukenut ja rohkaissut oppilaiden yksilöllistä itseilmaisua.

(Ote Luovuus-esseestä, 2009.)

Luovien osallistavien menetelmien osa-alue oli opiskellessani suppeampi. Opiskelin ensimmäisen vuoden ajan perusopintoja, joiden jälkeen valitsimme syventymisalueen. Nykyään luovien menetelmien erikoistumisalueeseen haetaan suoraan yhteishaussa. Sosiaalialan koulutuksessa taiteella on pitkät perinteet ja johdonmukaista työtä tehdään useissa ammattikorkeakouluissa (Pusa 2006, 2). Laurea on kuitenkin ollut edellä kävijä juuri luovien menetelmien opinnoissa.

Minkälainen oma suhtautumiseni taiteeseen oikein oli opintojen alussa? Olin jääräpäinen suorittaja ja etsin vain esteettisyyden kriteerit täyttäviä töitä. Ajattelin, että töiden täytyy olla hyvin tehtyjä ja mielenkiintoisia. Näkemys on varmaankin peruja koulun kuvataidetuoneilta. Luovien menetelmien kuvaan keskittyvällä kurssilla opiskelijoiden tuottamia töitä analysoitiin ja käytiin yhteisessä läpi. Minä keskityin itseeni ja halusin kovasti arvostusta töilleni. Kauhastelin mielessäni muiden teoksia, enkä ollut alkuun kiinnostunut

niiden kommentoimisesta tai mahdollisuudesta kertoa omasta työskentelyprosessistani. En nähnyt tai ymmärtänyt taiteen välineellistä puolta.

Tuntui, että suurin osa töistä oli aivan hirveätä naivistista roskaa. -- Minusta tuntui ahdistavalta etsiä hyviä puolia toisten töistä, koska en pitänyt niistä lainkaan.

(Ote oppimispäiväkirjasta, kevät 2009.)

Alun ylimielinen ja narsistinen asenteeni johtui todennäköisesti epätietoisuudestani opintojen etenemisen suhteen. Kuvallinen ilmaisu tuntui samaan aikaan mieluisalta, mutta vaikealta. Tapa opiskella oli minulle täysin uusi ja vieras, jouduin muuttamaan ajatuksiani ja toimintatapojani päästääkseen irti vanhoista ajattelumalleistani. Meille ei annettu valmiita vastauksia, vaan kävimme asioita läpi oman toiminnan kautta.

-- jossakin kohtaa opintojaksoa tajusin, että tätä minä haluan tehdä. Enkä nyt tarkoita kuvan tuottamista, vaan kuvan käyttöä sosiaalialan työkentän yhtenä osallistavana luovana menetelmänä. Ja haluan käydä tämän koulun loppuun. Tämän oivaltaminen on ollut mieleton jäänmurtaja minulle opiskelussa. Minua ei enää ahdistasta astua Laurean oovista aamulla sisään.

(Ote oppimispäiväkirjasta, kevät 2009.)

Kun hain Taideteolliseen korkeakouluun, valintakoeraati pyysi minua perustelemaan, miksi juuri sosionomin pitäisi opiskella taidekasvatusta. Vastasin varmaan jotakin sosiaalialan osaamisen

hyödyistä yhdistettynä taidekasvatukseen. En ollut kovin tietoinen, mitä kaikkea kuvataidekasvatuksen opinnot pitivät sisällään. Pääsykokeet menivät hyvin ja aloitin opinnot taidekasvatuksen koulutusohjelmassa. Kandidaatintyössäni haluan pohtia omaa ammatillista identiteettiä suhteessa opiskelemini aloihin. Kävin Laureassa opiskellessani kohtaamistaiteen menetelmän opintoja, ja haluan tuoda tarkastella menetelmää nyt uudelleen. Pohtiessani tutkielmaani varten olemassa olevia taidelähtöisiä sosiaalian menetelmiä, muistin yllättäen kohtaamistaiteen opinnot. Tajusin, että minulla on kokemusta menetelmästä, jossa taide kohtaa sosiaalian.

2.1 KOHTAAMISTAIDE - SOSIAALIALAN TAIDELÄHTÖINEN MENETELMÄ

Avaan seuraavaksi kohtaamistaidetta. Kävin menetelmän ohjaajakoulutuksen vuonna 2009, jolloin se toimi Active art -pilotti III -nimellä. Vuotta myöhemmin ohjasin yhdessä opiskelukaverini kanssa kohtaamistaidkokonaisuuden masennustaustaisille henkilöille. Kerron tässä luvussa kohtaamistaitteen taustoista. Tuon esimerkkejä tekemästani haastattelusta, ja lisäksi käsittelen omaa kokemustani ohjaamisesta.

Kohtaamistaide on uusi sosiaalialan taidelähtöinen menetelmä, jossa taiteellisella ryhmätoiminnalla tuetaan yksilöitä omissa yhteisössään. Menetelmä kehitettiin alun perin vanhustyöhön, mutta sittemmin se on laajentunut toimimaan myös muualla sosiaalialan kentällä kuten lastensuojelu- ja mielenterveystyössä sekä työohjauksessa. Kohtaamistaide on Laurea-ammattikorkeakoulun rekisteröity menetelmä ja koulutusta on mahdollista saada vain kyseisessä ammattikorkeakoulussa. Ryhmään osallistuvalla henkilöllä ei tarvitse olla minkäänlaista taiteellista taustaa tai intoa työskennellä taiteen kanssa, vaan jokainen voi taustastaan riippumatta tuottaa esteettisesti korkeatasoisia tuotoksia.

Ihmiset, jotka voi olla hyvinkii lukossa tekevät jotakii paperille, ihan mitä vaan, ni se heidän hämmästys: et minäkö oikeesti sain tän aikaan.

(Haastattelu 4.3.2014.)

Taidekasvattaja ja sosiaalialan lehtori Tiina Pusan (2010, 15; 2012b, 50) mukaan kohtaamistaiteen pääpaino on taideprosesseissa, jotka herättävät keskustelua ja toimivat kokemusten ilmaisupohjana. Keskimäärin alle 10 henkilön ryhmät kokoontuvat kerran viikossa noin kahden tunnin ajan omassa yksikössään esimerkiksi palvelutaloissa. Ohjaajakoulutuksen aikaan suositeltiin, että kertoja pidetään 8-10 kertaa, mutta haastateltavani mainitsi useiden vuosien pitkäkestoisesta prosessista:

-- mul oli kaks vuotta pisimmät tällaset vertaistukiryhmät. Siin oli kaks pariskuntaryhmää. Siinä oikeesti pääs näkee sitä kehitystä ja pysty innostamaan eri tavalla.

(Haastattelu 4.3.2014.)

Toimintakerrat noudattavat aina samaa rakennetta: ensin viiritäydytään päivän aiheeseen, sitten työskennellään ja lopuksi tarkastellaan yhdessä töitä. Ryhmän kokoonpano pysyy samana ja luo näin turvaa ja tilaa kohtaamiselle. Menetelmä on moniaistista ja ryhmämuotoista taidetyöskentelyä, jonka keskiössä on yhteisöllinen näkökulma yksilön hyvinvointiin (Pusa 2010, 13; Niiniö & Pusa 2012b, 12). Työskentelyssä käytetään hyväksi kuulo-, haju-, maku- ja tuntoaistia. Materiaalit vaihtelevat liiduista huovuttamiseen ja kankaanpainantaan, rajana on vain ohjaajan mielikuvitus ja taiteellisten menetelmien tuntemus. Nostan havainnollistavaksi esimerkiksi niin kutsutun omena-tehtävän, joka koostuu menetelmälle ominaisista osa-alueista. Esittämäni muoto perustuu omiin muistoihini koulutuksesta ja haastattelusta saamaani tietoon.

Kohtaamistaiteen kerrat alkavat aina niin kutsutulla virittely-osiolla. Haastateltavani kertoi käyttävänsä tässä tehtävässä alkuvirityksenä omenajumppaa, jossa kiivetään leikkimielisesti tikkaita ja poimitaan puista omenoita. Vaihtoehtoisesti voidaan esimerkiksi keskustella, minkälaisia muistoja omenoista tulee mieleen. Tämän jälkeen katsellaan, tunnustellaan ja haistellaan pöydällä olevia omenoita ja omenan lohkoja: miltä omena tuoksuu, tuntuu ja maistuu. Tehtävä jatkuu taiteellisella työskentelyllä. Esimerkkitehtävässä jokaisella ryhmäläisellä on edessään öljypastelleja, joista he saavat etsiä värejä omenan tuoksulle, maulle, tuntumalle ja ulkonäölle. Haastateltavani korosti tässä tehtävässä erityisesti valinnan tärkeyttä:

-- valinta on hirveen tärkeä varsinkin muistisairaille. Se on todettu, että se aktivoi aivoja, ku tekee oikeesti suuresta määrästä valintoja.

(Haastattelu 4.3.2014.)

Tämän jälkeen valitaan liitu, jolla työskentely aloitetaan. Aloitusliitu voi olla ennalta sovittu, esimerkiksi haju, tai vaihtoehtoisesti jokainen valitsee liidun väreistään itse. Työskentely aloitetaan muodostamalla paperille omena niin, että omenan kasvattaminen aloitetaan pienestä ”vauvaomenasta”. Hedelmää kasvatetaan hitain ja pyöreän liikkeen ja vaihdetaan välillä väriä. Ohjaaja tekee omaa työtään samalla kun selostaa tehtävän vaiheita ryhmäläisilleen. Omenaa kasvatetaan hiljalleen omenan muotoon, ja lopuksi viimeistellään omenalle kuori ja kanta. Edessä olevaa omenaa voi vielä tutkia ja katsella, onko työssä jotain, mitä haluaisi siihen vielä lisätä. Hammastikulla voi esimer-

kiksi raaputtaa raitoja tai viivoja, jonka jälkeen omena leikataan irti paperista.

Tämän jälkeen siirrytään taustapahvin valintaan. Jokainen saa valita värikkäistä pahveista esimerkiksi lempiväriinsä, ja kokeilla, kuinka omena sointuu yhteen tämän värin kanssa. Kokeilemalla etsitään sopiva taustaväri, joka on kokonaisuuden kannalta mieleinen. Jokainen voi halutessaan vielä leikata omavalintaisesta tehosteväristä lopulliseen työhönsä elementin tai muodon. Työskentelyn lopussa on aina niin kutsuttu arvostuskierros, jossa ohjaajan ohjeistamana keskustellaan jokaisen työstä ja annetaan tekijöille mahdollisuus kertoa omasta työskentelyprosessistaan ja lopputuloksesta. Ohjaajan täytyy olla tarkkana, että keskustelun suunta pysyy oikeana. Töitä ei arvostella niiden paremmuuden perusteella.

Jos et sä pysty itse esimerkiksi antaa sitä arvostusta esimerkkinä, ni sit se voi olla aika katastrofi. Sit ihmisist vaan tuntuu, et nyt heit taas vaan pannaan johonkii paremmuusjärjestykseen.

(Haastattelu 4.3.2014.)

Kohtaamistaiten juuret ovat japanilaisessa Clinical Art -toiminnassa, josta on sovellettu suomalaisen rakenteeseen sopiva menetelmä. Japanilainen versio kehitettiin alun perin tukemaan dementias-ta kärsivien elämänlaatua. Muistisairaiden kanssa työskennellessä ohjaaja, *clinical artist*, on osa lääkärin johtamaa kuntoutusryhmää. Vastaavaa toimintaa suomalaisessa kohtaamistaitteessa ei sen sijaan ole. (Fujiki 2012, 48; Niiniö 2010, 18; Niiniö 2012, 85, 89.) Into tuoda kyseinen menetelmä Suomeen on peräisin Vantaan kaupun-

gin, Laurea-ammattikorkeakoulun ja japanilaisen Tohoku Fukushi-yliopiston yhteistyöstä. Suomalaiset innostuivat menetelmästä Japanissa järjestetyssä seminaarissa, jossa päävertailun kohteena olivat vanhustenhuollon kehittämishankkeet. Clinical art -menetelmän toimintaperiaatteet herättivät mielenkiintoa ja malli päätettiin tuoda Suomeen. Alkuvaiheessa oli tiedossa, että menetelmää on mahdollista laajentaa myös vanhustyön ulkopuolelle. Hankkeen suunnittelu- ja pilotointivaiheessa oli aktiivisesti mukana Vantaan kaupungin vanhus- ja vammaispalvelut sekä kulttuuritoimi, Laurean ammattikorkeakoulun Tikkurilan yksikön sosiaalialan lehtoreita sekä myöhemmin myös saman alan opiskelijoita. (Niiniö 2012, 89; Niiniö 2010, 18–19.)

Menetelmä oli ohjaajakoulutukseni aikaan vielä kehittämishanke. Opiskelijoiden lisäksi koulutuksessa oli mukana Vantaan kaupungin työntekijöitä. Kävimme läpi menetelmää sekä toiminnan rakennetta, ja toimimme osallisina kohtaamistaiteen ryhmässä. Opiskelijat ja työntekijät ohjasivat koulutuksen loputtua yhden kokonaisuuden vanhustyön yksiköissä työpareina toimien. Menetelmä oli tuohon aikaan suunnattu pääasiassa vanhusten päivätoiminnan ja palvelutalojen muistisairaille asiakkaille. Oma kokemukseni jäi sinä vuonna vain koulutuksen varaan, sillä lähdin syksyllä Tansaniaan suorittamaan kansainvälistä harjoittelua. Seuraavana keväänä sain onnekseni mahdollisuuden kokeilla menetelmää käytännössä, kun opiskelijatoverini pyysi minua työparikseen ohjaamaan kohtaamistaide-ryhmää lastensuojelun tukipalveluiden yksikköön, jossa hän oli suorittamassa työharjoittelua.

2.2 KOKEMUKSIA KOHTAAMISTAITEEN OHJAAJANA

Suunnittelin ja ohjasin ensimmäistä kertaa kohtaamistaiteen ryhmäkokonaisuuden keväällä 2010. Ryhmä oli ensimmäinen kosketukseni kohtaamistaiteen ryhmään ohjaajan roolista käsin ja samalla ensimmäinen pidempi ryhmänohjauskokemukseni. Suunnittelimme ja ohjasimme kokonaisuuden alusta loppuun yhdessä opiskelutoverini kanssa. Työnohjausta saimme lastensuojelun tukipalveluiden yksikön työntekijältä, joka työskenteli samassa paikassa ja vastasi talon toiminnasta.

Kävin läpi vanhaa materiaalia liittyen kyseiseen kohtaamistaite-ryhmään ja yllätyin dokumenttien suuresta määrästä. Olin arkistoinut kaikki suunnitelmat, työt, lupapaperit ja palautteet. Tarkoitukseni oli lukea ohjaamiskokemus hyväksi vapaasti valittaviin opintoihin, mutta jätin loppuraportin lopulta tekemättä. Selaillessani papereita ihmettelin erityisesti keräämämme palautteen määrää. Olin alkuun kauhuissani, kun huomasin, että keräsimme jokaisen toimintakerran jälkeen palautteen. Palautteita lukiessani tulin kuitenkin vakuuttuneemmaksi tulin niiden tarpeellisuudesta. Alkuperäinen tarkoitus oli todennäköisesti kerätä tietoa kerroista ja niiden sisällöistä, mutta palautteissa olikin yllättävän paljon henkilökohtaisia ajatuksia ja oivalluksia, sekä asioita, jotka jäivät ryhmäläisten mieleen ryhmäkertojen jälkeen. Lomakkeiden kysymykset olivat aina samat: *Mikä tässä tapaamisessa tuntui mukavalta? (Tekemiseen virittäytymisen, taidetyöskentely, keskustelu...)* ja *Mitä olisi ehkä voitu tehdä toisin?* Ihmettelen hieman kysymysten asettelua, sillä ydin keskittyy näiden perusteella pitkälti toiminnan onnistumisen näkökulmaan.

Keräsimme ryhmäkokonaisuuden lopuksi loppupalautteen, jossa positiivisimmiksi kokemuksiksi mainittiin ryhmän turvallisuus, vertaistuki, kannustus ja uusiin taiteellisiin työskentelytapoihin tutustuminen. Ryhmässä oli vain kuusi henkilöä, mikä osaltaan auttoi turvallisen ilmapiirin syntymisessä. Eniten negatiivista palautetta tuli kokonaisuuden laajuudesta, sillä tapaamiskertoja oli vain kahdeksan.

Hanna-Liisa Liikanen (2003, 151) käsitteli väitöskirjassaan *Taide kohtaa elämän*, miten Arts in Hospital -hankkeen tavoitteet, taide- ja kulttuuritoiminnan sisällyttäminen osana sosiaali- ja terveydenhuollon työtä, heijastuivat suomalaisiin hoitolaitoksiin. Liikanen kokosi tulokset seuraamalla neljän hoitoyksikön arkea ja löysi neljä välineellistä vaikutusta ihmisen hyvinvointiin: taidekokemuksen elämyksenä, syntyneet verkostot ja sosiaalisen yhdessäolon, taiteen- ja kulttuuri-toiminnan yhteyden parempaan terveyteen sekä taiteen vaikutuksen viihtyisään elinympäristöön (emt. 151). Huomasin oman ohjauskokemukseni perusteella, että yksi merkittävimmistä vaikutuksista oli sosiaalinen yhdessäolo. Ryhmä pysyi samana, mikä edesauttoi turvallisen ilmapiirin syntymistä. Muista Liikasen esittämistä kohdista esimerkiksi taidekokemus elämyksenä näkyi ryhmäkerroilla: ryhmäläiset hämmästelivät omia töitään ja piilossa olleita kuvan tuottajan kykyjään. Ryhmäläiset ohjattiin kyseiseen ryhmään masennustautansa perusteella, mutta tämä jätettiin tapaamiskerroilla tietoisesti käsittelemättä. Näin lyhyellä kokemuksella on mahdotonta yleistää, oliko toiminnalla terveyttä edistävää vaikutusta.

Kohtaamistaide antoi toiminnalle hyvät raamit, jonka avulla pystyimme suunnittelemaan kokonaisuudesta toimivan. Suunnittelimme kerrat huolella, mikä varmasti näkyi lopputuloksessa, mutta kahdeksan toimintakerran aikana ryhmäläiset ehtivät juuri tutustumaan toisiinsa, kun olikin jo viimeisen kohtaamisen vuoro. Kohtaamistaitteen omaksuminen tuntui minulle ohjaajana helpolta, sillä luovien opintojemme rakenteessa oli jonkin verran samaa struktuuria. Opin varhain opiskeluaikana reflektoinnin tärkeyden, joten se oli helppo siirtää asiakastyöhön.

2.3 TAITEEN TERAPEUTTISUUS

Kun japanilaista Clinical artia kehitettiin suomalaiseksi menetelmäksi, keskeisiin teemoihin lukeutui taidetyöskentelyn, ryhmämenetelmien sekä arvioinnin ja dokumentoinnin lisäksi taide-terapia, joka kuitenkin jäi ensimmäisen pilotin jälkeen pois (Niiniö 2010, 20). Kohtaamistaitteessa on tämän perintönä paljon elementtejä taideterapiasta, mutta menetelmää voisi kutsua pikemminkin terapeuttiseksi taiteeksi. Käsittelen tässä luvussa kuvataideterapian ja kohtaamistaitteen eroavaisuuksia.

Taideterapia on yksilö- tai ryhmämuotoista terapiaa. Se on kohtaamistaitteen tavoin vapaaehtoista ja lähtee asiakkaan omasta tarpeesta. (Rankanen 2014.) Terapiassa käyvistä henkilöstä käytetään nimitystä asiakas, joka on sosiaalialalla yleisesti käytetty termi. Vanhahtava käsitys taideterapiasta liittyy ajatukseen asiakkaan tekemästä kuvasta, jonka avulla taideterapeutti tulkitsee asiakkaan elämää. Psykoanalyttisessa ja psykodynaamisesti orientoitunees-

sa taideterapiassa kuvailmaisu nähdään psykoterapian osana tai apuvälineenä (Mantere 2007, 11). Taideterapian muotoja on monenlaisia, mutta keskityn tutkielmassani vertaamaan kohtaamistaidetta kuvataidekeskeiseen terapiaan. Tällainen terapia ymmärretään taideprosessikeskeisesti, jolloin psykologinen ja psykoterapeuttinen viitekehys on alisteinen itse taideprosessille (emt. 11). Taideterapeutti ja taidekasvattaja Mimmu Rankasen (2014) mukaan on olemassa taideterapiaa, jossa terapeutti ei tulkitse asiakkaan töitä. Huonoimmillaan tulkinta voi nimittäin olla terapian onnistumista haittaava tekijä (emt.).

Rankasen (2014) mukaan taideterapiassa on erityistä terapeutin ja asiakkaan välille syntyvä luottamuksellinen terapiasuhte. Tämä suhte tarkoittaa yhteisymmärrystä käytettävistä menetelmistä ja tavoitteista. Luottamus terapeutin ja asiakkaan välille syntyy joustavuuden, reflektiivisyyden ja tavoitteiden määrittelyn yhteistuloksena. (Emt.) Kohtaamistaitteessa ryhmällä ja sen sisällä syntyvillä suhteilla on merkittävä rooli. Ohjaaja ei rakenna taideterapialle tyypillistä suhdetta ryhmäläisiin vaan suhte jää joiltakin osin pinnallisemmaksi. Tämän vuorovaikutussuhteen on todettu kohtaamistaitteen taidetoiminnan lisäksi tukevan myös työntekijöiden hyvinvointia (Ahos 2010, 28).

Taideterapiassa asiakkaille ei opeteta taidetta eikä taitoja käyttäen erilaisia tekniikoita (Rankanen 2014). Kohtaamistaitteessa työskentely liittyy taas vahvasti ohjaajan ohjeistamaan tekniikkaan. Esimerkiksi omenatehtävässä ohjaaja tekee omaa työtään samanaikaisesti ryhmäläisten kanssa ja selostaa selkeästi jokaisen työskentelykohdan. Tämä

ei kuitenkaan tarkoita, että lopputuloksen pitäisi olla samanlainen kuin ohjaajalla. Työskentely ei myöskään noudata aina tällaista ohjaajan vahvasti viitoittamaa kaavaa. Kohtaamistaitteessa oikeaa tai väärää tapaa ei ole olemassa, vaan työskentely lähtee täysin ryhmäläisen omista lähtökohdista:

*-- yks kii aatteli, et hän tekee sydämen, ni se oli semmonen möykky,
mihin hän paino helmen.*

(Haastattelu 4.3.2014.)

Haastateltava painotti jokaisen ryhmäläisen omaehtoista työskentelyä. Materiaalit ja välineet ovat tuki ja turva, jonka puitteissa jokainen työskentelee omien voimavarojensa rajoissa. Ohjeistus ja aihe eivät saa ohjata liikaa ryhmäläisten työskentelyä, joten ohjaajan on suunniteltava toimintakerrat huolellisesti. Menetelmässä pyritään tietynlaiseen spontaaniuteen, jota materiaalit eivät saa liikaa rajoittaa. Rankasen (2014) mukaan taiteelliset tavoitteet saattavat olla taideterapiassa asiakkaalle tärkeitä, mutta itse toiminnassa ne ovat harvemmin ensisijaisia. Taide tuo taideterapiassa esille vuorovaikutuksen ja kokemuksen tasoja, jotka jäisivät ilman taidetta näkymättömiksi (Rankanen 2007, 36). Tuotos tulee täysin asiakkaan omasta kokemuksesta eikä visuaalisesti merkittävien töiden tekeminen ei ole varsinainen tavoite.

Taideterapiassa työskentely etenee kohtaamistaitteen tavoin vaiheittain ja se voidaan jakaa valmistautumis-, hautomis-, oivallus, arviointi- ja päätösvaiheeseen (Rankanen 2007, 91–92). Ryhmämuotoisessa taideterapiassa lämmittelyä voidaan yksilön sijasta kohdistaa

ryhmään. Valmistautumis- tai lämmittelyvaiheen tarkoituksena on omaehtoinen tutustuminen käytettäviin materiaaleihin, mikä usein vähentää kriittisyyttä itse taidetyöskentelyssä ja asiakas pääsee helpommin sisälle itse työskentelyyn. (Hentinen 2007, 107). Rankanen (2007, 91) mainitsee taideterapian yhtenä tavoitteena ”leikillisen spontaanin ilmapiirin syntyminen ja itsekriittisyyden väheneminen”. Tällaiset tavoitteet sopivat yhtä hyvin kohtaamistaitteeseen ja esimerkiksi valmistautumisvaihetta voi hyvin verrata kohtaamistaitteen virittäytymisalkuun. Suurimpana erona on terapeutin valmius kuulostella asiakkaan epävarmuutta ja antaa sille tarvittaessa aikaa ja vahvistusta (emt. 91). Kohtaamistaitteessa ryhmästä muodostuu parhaimmassa tapauksessa yhteisö, jonka jäsenenä olemisesta yksilö saa voimaa. Jokainen osallistuu toimintakertoihin oman panostuksen ja jaksamisen mukaan, mutta virittäytymisiosion jälkeen jatketaan silti työskentelyä eteenpäin, vaikka joku ei haluaisikaan sillä hetkellä työskennellä. Kohtaamistaitteessa ryhmäläinen voi alussa osallistua toimintaan myös sivusta seuraamalla. Taideterapiassa taiteen tekemisen vaihetta kutsutaan Rankasen (emt. 91) mukaan hautomisvaiheeksi, kun taas kohtaamistaitteessa se on nimetty työskentelyksi. Kohtaamistaitteessa liikutaan ohjaajan viitoittamaan suuntaan, sen sijaan taideterapiassa keskeinen kohde löytyy asiakkaasta itsestä (emt. 113).

Terapeutiksi taiteeksi voidaan luokitella muun muassa kohtaamistaitteen kaltaiset taidelähtöiset menetelmät, yhteisötaiteen, sosiokulttuurisen innostamisen ja ITE-taiteen. Terapeutisessa taiteessa terapeutisuus määrittyy aina kokijan omassa kokemuksessa,

eikä se ole erikseen määriteltävissä. Taiteen tekeminen voi olla terapeutista esimerkiksi kotona maalatessa, tai kohtaamistaiteen ollessa kyseessä, ryhmässä työskennellen. Terapeuttisuus voi liittyä esimerkiksi tekemiseen, lopputulokseen tai vaikka ongelmanratkaisuun. (Rankanen 2014.) Edellä mainitut kohdat linkittyvät hyvin kohtaamistaiteen taiteeseen terapeutiselta kannalta mietittäessä. Terapeuttisuus voi ilmetä vaikka kotona vanhoja töitä tarkastellessa. Haastateltavani kertoi esimerkin ryhmästä, jossa omaishoitaja oli videoinut muistisairaansa puolisonsa työskentelyä. Pariskunta oli katsonut kotona videota ja kaapin päälle asetettua tuotosta, kun muistisairas oli yllättäen muistanut, että teos, kuumailmapallo, oli tehty juuri tallenteessa näkyvässä tilanteessa.

Hänel tuli muisto siitä, et täs on jotain. Se muistijälki ja se tunnetasolla tapahtunut toiminta ja kohtaaminen oli oikeesti häneen menny tänne.

(Haastattelu 4.3.2014.)

3 TAITEEN MENETELMÄLLINEN ROOLI

3.1 ESTETIIKAN MERKITYS

Kohtaamistaiteessa vuorovaikutuksella on merkittävä rooli. Kohtaamista tapahtuu useammalla tasolla: ohjaajan ja ryhmäläisten, ryhmän keskellä sekä taiteen (teoksen) ja sen tekijän välillä. Kaikissa näissä taide toimii välineenä, jonka avulla saavutetaan päämääriä. Taiteen avulla asetetaan vuorovaikutukseen, jonka tapahtumakenttänä toimii ryhmän yhteinen paikka ja aika. Jokaisella osallistujalla on mahdollisuus toteuttaa esteettisesti korkeatasoisia tuotoksia (Pusa 2010, 12, 15.) Länsimainen käsitys estetiikasta liittyy vahvasti kauneuteen, mutta kokemus voi näyttäytyä myös rumana tai jännittävänä. Estetiikka voi itsensä sivistämisen ohella olla väline terveyden ja hyvinvoinnin ylläpitoon (Määttänen 2012, 82). Yksi osa estetiikan käsityksestä liittyy sen perimään. Sana tulee kreikasta: *aisthesis*, aistisuus. Sillä viitataan tapaan olla läsnä maailman kanssa.

” – – estetiikka kattaa ihmisen maailmasuhteen tärkeät koordinaatit: varmuuden, luottamuksen, tarpeen ilmaista, ottaa yhteyttä toisiin, kehittää itseään ja paljastaa jotakin itsestään ja maailmasta yhteistä pohtimista varten.”

(Varto 2003, 13.)

Samat kriteerit voisi lisätä kohtaamistaiteen tavoitteisiin. Ryhmäläisen tekemä teos ja siitä yhdessä puhuminen tekevät hänet näkyväksi (Pusa 2010, 12). Pieni ryhmä antaa turvaa ja tilaa tuoda tunteitaan esille. Yksilön mahdollisuus esteettiseen elämään pitäisi olla yhteiskunnan takaama perusoikeus (Shusterman 2001, 178). Perustuslaki

turvaa jokaiselle Suomen kansalaiselle sivistykselliset oikeudet, joiden tulisi toteutua alueellisista etäisyksistä, taloudellisista tekijöistä, vähemmistöasemasta ja muista henkilökohtaisista ominaisuuksista tai elämäntilanteeseen liittyvistä kynnyksistä huolimatta. Puhutaan niin sanotusta kulttuurisesta tasa-arvosta, jossa kaikilla tulisi olla yhtäläinen mahdollisuus julkisten kulttuurilaitosten ja muiden kulttuuritoimijoiden tarjonnan saavutettavuuteen sekä mahdollisuus omaan luovaan taiteelliseen toimintaan. (Opetusministeriö 2002, 21, 30.) Jokaisella tulisi olla yhtäläinen mahdollisuus aistisiin kokemuksiin.

Pentti Määttänen (2012, 83) kirjoittaa John Deweyn pragmatistisesta näkemyksestä, jonka mukaan esteettiset kokemukset ovat itsessään tavoiteltavia asioita elämässä. Tällaisten kokemusten tavoittelu eroaa ihmiselämän arkisista asioista, joita määrittää vahvasti niiden tekeminen ja valmisteleminen (emt. 83). Esteettinen kokemus voi olla kohtaamistaitteessa yllätyksellistä: vaikutuksiin on mahdotonta varautua etukäteen. Pusa (2010, 12) mainitsee esteettisen objektin, taideteoksen, mahdollistavan kohtaamistaitteessa tapahtuvan kohtaamisen. Filosofin George Dickie (1990, 75) pohtii miten taiteen herättämät tunnetilat voidaan määrittää ja viittaa R.G. Collingwoodin (1889–1943) ajatukseen taiteesta tunnetilojen ilmaisijana: on mahdotonta määrittää etukäteen minkälaista tunnetilaa taide ilmaisee. Haastateltavani kertoi tilanteista, joissa ryhmäläiset olivat alkuun vastahankaisia, mutta löysivät taiteen tekemisen kautta yllättäviä oivalluksia. Hän kertoi ryhmästä, joka työsti isoa yhteistä

maalausta, johon lopulta syntyi suurempi värikäs alue, jonka vieressä kauempana sijaitsi pienempi musta piste:

Yks näistä asiakkaista sanoi, että hyvänen aika katsokaa, et toi musta on se yksinäisyys, mikä on meidän arjessa. Ja tuossa värissä ja kaikessa on se meidän ryhmä ja mitä se merkitsee. Sehän on ihan mieletön havainto siltä asiakkaalta.

(Haastattelu 4.3.2014)

Esteettinen objekti, esimerkkitapauksessa maalaus, auttaa yksilö sanoittamaan tunteitaan ja ajatuksiaan. Teos auttaa ryhmäläistä kohtaamaan ryhmän sekä ohjaajan tavalla, joka muuten saattaisi olla vaikeaa.

3.2 TAIDE ERI DISKURSSEISSA

Miten taiteelle sitten käy, kun se joutuu uuteen tilaan: kuvataidekasvatuksen ja sosiaalialan rajapinnalle? Taiteen ja luovuuden olemuksen pohtimisen sijaan etsin vastausta kysymykselle, mitä taide saa meissä aikaan. Reijo Kupiainen (2001, 9) toteaa, että taiteen avulla tavoittamme jotain, mikä muuten jäisi tavoittamatta. Taiteen rooli muuttuu ja sosiaalialalla taide on omimmillaan välineellisessä muodossa. Se voi auttaa kohtaamaan tilanteita ja toimia sosiaalipoliittisesti tärkeänä tekijänä, kuten syrjäytymistä helpottavana sekä yhteisöjä ja yksilöitä tulkitsevana vaikuttajana (Sederholm 2008, 10–11, 15; Cantell 2001, 14.) Opetusministeriön vuonna 2002 julkaistussa valtioneuvoston taide- ja taiteilijapoliittisen ohjelman ehdotuksessa pohditaan taiteen sosiaalista pääomaa. Siinä painotetaan uusien keinojen ja toi-

mintamuotojen etsimistä, jotta taiteen vaikutuksia saadaan ulotettua esimerkiksi työttömien ulottuville. (Opetusministeriö 2002, 41.)

Yhteisötaiteen lähtökohtana on yhteisön ja taiteilijan välinen yhteistyö. Yhteisötaiteen uranuurtajan kuvataiteilija Lea Kantosen (2005, 57) mukaan yhteisötaiteessa taide tuodaan ulos perinteisistä laitoksista ja niiden toimintamalleista ja yhdistetään esimerkiksi sosiaaliryöön tai kasvatuksen käytäntöihin. Olennainen osa lopullisesta teosta on työskentelemisen aikana syntynyt prosessi. (Kantonen 2005, 49–51, 62.). Kohtaamistaiteen voi kuvitella ideatasolla liittyvän yhteisötaiteeseen, työskennelläänhän siinä yhtä lailla yhteisöjen kanssa taiteen keinoin. Suurimpana erona on kuitenkin poliittisuuden puute ja ohjaajan rooli. Kohtaamistaiteessa ohjaaja ei ole taiteilija eivätkä toiminnan tavoitteet ole ohjaajan omia taiteellisia päämääriä.

Yhteistä näille käsitteille on taiteen avulla näkyväksi tekeminen. Käsitellään asioita, jotka muuten jäisivät pimentoon. Yhteisötaiteilija voi pyrkiä yhdessä yhteisön kanssa korjaamaan esimerkiksi median luomia stereotyyppisiä käsityksiä ja saattamaan ne laajan yleisön tietoisuuteen. Taide on usein jollakin tapaa aina poliittista, ja sen on tarkoitus tuottaa kriittistä ajattelua. (Kantonen 2009.) Yhteisötaiteessa taiteilija saattaa joutua miettimään kohderyhmät sen mukaan, mitä rahoittaja pitää tärkeänä, ja osa taiteilijoista suuntaakin taiteensa tietoisesti yhteistyökumppaneille (Aarnio 2007, 257; Kantonen 2009). Suunnitelmia ja raportteja laaditaan yhteisötaideprojekteissa henkilöille, joilla ei välttämättä ole minkäänlaista kokemusta teoksen osana työskentelevästä yhteisöistä (Aarnio 2007, 257).

Yhteisötaidetta ja muita taiteen rajalla liikkuvia tekemisen muotoja halutaan kutsua taiteeksi, vaikka ne eivät ole taiteen tekemistä sellaisena kuin olemme tottuneet taiteen kokemaan. Kapeasta instituutiosta halutaan ulos hyödyntämällä taiteesta omaksuttuja toimintatapoja, joilla saadaan ihmiset näkemään asiat uudessa valossa. (Naukkarinen 2005, 25, 27.) Riikka Haapalainen (2007a, 224) määrittelee yhteisötaiteilijoiden luomat tilanteet tai välineet taiteen kaltaisiksi. Missä vaiheessa taide kadottaa identiteettinsä emmekä voi enää käyttää sanaa taide tekemisen keskiössä? Miksi joku voi kutsua luomaansa taiteeksi, jos toisen mielestä se on vain taiteen kaltaista? Entä jos taide taantuu askarteluksi? Onko kyseessä enää taiteellinen menetelmä? Kuka kriteerejä valvoo tai tarvitseeko se sitenkään valvojia?

Pusa (2006, 6) mukaan tällainen taiteen muuntuminen yritteliäiseksi harrastelijamaisuudeksi on loukkaus koko taideinstituutiota kohtaan. Haittaako se? Miten taiteen instituutio kärsii, jos taidetta käytetään erilaisella tavalla kuin mihin olemme tottuneet? Kuva-taiteilija ja kriitikko Jussi Koitelan (2014, 58) ajatuksessa on ideaa: taidekentällä voi työskennellä kuin koko instituutiota tai itse taidekenttää ei olisi olemassakaan. Miksi sosiaalialan taiteellisten menetelmien pitäisi olla millään lailla kytköksissä institutionaali- seen taidekäsitykseen, kun se jo lähtökohtaisesti toimii aivan toisessa kontekstissa.

Taiteen sijasta puhe taidekasvatuksen ja sosiaalialan välisestä rajatilasta tuntuu luontevalta, mutta onko tällaista rajatilaa näiden kahden alan välissä olemassakaan? Ehkä Pusan (2006) esille tuoma

taiteen ja sosiaalialan välinen pinta on juuri paikka, jossa taidekasvat-
tajalla on mahdollisuus työskennellä sosiaalialalla. Taidepainotteisen
työtavan sijoittaminen sosiaalialalle ei ole yksinkertaista, sillä se
joutuu vastaamaan monenlaisiin kysymyksiin: Mitä, miksi ja miten
tehdään? (Pusa & Niiniö 2012, 12). Taiteen rooli muuttuu tuolloin
muiden päämäärien saavuttamiseksi, sillä sosiaalialalla ei ole tai-
teellisia päämääriä (Naukkarinen 2005, 28). Naukkarinen (emt. 28)
pohtii, onko tällainen taiteen arkipäiväistyminen hyvä vai huono
asia. Mielestäni se ei ole taiteelta itseltään pois, jos käsitys siitä laaje-
nee. Saamme itse määrittää, mikä on taidetta ja mikä ei ja kuinka sitä
hyödynnämme. Oma suhtautumista tarkastellessa on tärkeää tun-
nistaa oman osaamisensa rajat ja toiminnan eettisyys (Haapalainen
2007b, 76). Kysyin haastateltavani, kuinka hän käsittää taiteen roolin
kohtaamistaiteessa. Merkittävää on, että hän ei käyttänyt työssään
sanoja taide tai kohtaamistaide:

*- - tätä taide sanoo vierastan, että koska taidettahan me ikään
ku tehdään, mut taiteilijoita me ei olla. Sillon ku tehtiin just opin-
näytetyötä, ni tästä käytiin hirveen suuri väittely, et voidaanko
me käyttää kuvataide nimeä. Sit tultiin siihen tulokseen, et ei, ku
me ei olla koulutettuja ja se on kuitenkin vaan tämmönen ilmai-
sullinen keino, tää kuvallinen ilmaisu.*

(Haastattelu 4.3.2014)

Sosiaalialan ja taidekasvatuksen ollessa kyseessä täytyy pohtia, mistä
diskurssista käsin aihetta tarkastellaan. Huomaan itsekin hyppääväni
ajoittain taidekasvatuksen puolelta sosiaalialan saappaisiin. Taidekä-

sityksiä voi ajatella eräänlaisina positioina, joita voi vaihdella aina diskurssista riippuen (Kantonen 2007, 58). Jatkuva positioista toiseen siirtyminen saattaa pidemmän päälle olla uuvuttavaa – on vaikeaa olla keskiössä, jolle ei ole olemassa vielä nimeä.

3.3. AJATUKSIA KOHTAAMISTAITEESTA

Vuonna 2010 Laurea-ammattikorkeakoulussa alkoivat kohtaamistaiteen erikoistumisopinnot ja menetelmästä tuli Laurean suojattu tuotemerkki. Täydennyskoulutuksen sanotaan sopivan erityisesti taidepainotteisesta työskentelystä kiinnostuneille. Ensimmäiseen opiskelijaryhmään valikoitui muun muassa kulttuurialan, erityisopetuksen ja psykologian tutkinnon suorittaneita opiskelijoita. (Ahos & Pusa 2010, 56.) Moniammatillinen laajentuminen kuulostaa upealta, mutta miten taiteelliselle sisällölle käy? Ahos ja Pusa (2010, 58) nostavat kohtaamistaiteen seuraavaksi haasteeksi tutkimuksellisen ja kriittisen tiedon tuottamisen ja kehityspisteiden etsimisen. Tällä hetkellä kehitystä on hidastanut tutkimus- ja kehittämisrahoituksen puute (Niiniö 2012, 92).

Kohtaamistaiteen kehittelyvaiheessa mukana oli ammattilaisia, jotka tuntevat sosiaalialan käytännöt. Hyvin vastaavanlaiseen taidekasvatuksen ja sosiaalialan rajatilaan sijoittuu Miina Savo-

laisen kehittämä voimauttava valokuva². Tätä sosiaalipedagogista menetelmää on kritisoitu siitä, ettei sen kehittämisvaiheessa otettu huomioon hoitotyön kuormittavaa arkea (Pääjoki 2006, 61). Toisaalta menetelmä oli kahdeksan vuotta sitten vasta aluillaan, tällä hetkellä peruskoulutusta annetaan 15 eri kaupungissa ympäri Suomen. Menetelmästä on olemassa omat versionsa työyhteisöjen kehittämiseen sekä hoidolliseen asiakastyöhön (Voimauttavan valokuvan verkkosivut). Onnistunut taiteellinen toiminta antaa työntekijöille uusia tapoja, jotka muuttavat sosiaalialan arjen käytäntöjä. Tässä mielessä kohtaamistaide sekä voimauttava valokuva voidaan lukea samankaltaisiksi menetelmiksi. Työntekijä saa uusia työmenetelmiä, jotka vaikuttavat sekä asiakkaiden hyvinvointiin että työntekijän omaan ammatilliseen jaksamiseen.

Just se moniaistisuus, että pyritään ottamaan huomioon, että meissä on monta puolta. Sit se arvostava kohtaaminen, se arvostava keskustelu, ni mä en osaa ehkä eritellä, ku se vaan on mun tapa tehdä. Mä oon ikään ku oppinu sen, enkä mä ehkä osaa ajatella muullakaan tavalla.

(Haastattelu 4.3.2014.)

² Voimauttavassa valokuvassa puretaan perinteinen tapa kuvata ja kuvaushetket toteutetaan kuvattavan ehdoilla. Työntekijä antautuu menetelmän avulla luovaan prosessiin ja pyrkii dialogiseen lähestymiseen asiakkaan kanssa. Menetelmä on lähtöisin lastensuojelussa, mutta sitä käytetään kaikkialla sosiaalisektorin palveluissa.

Kohtaamistaiteen ohjaajakoulutuksen käyneet vanhustyöntekijät, Sointu Mutkala ja Karoliina Vesilahti (2010, 42), kokivat oppineensa menetelmän myötä uusia taiteen tekemisen tapoja sekä taitoa kehittää taideprosesseista kokonaisvaltaisempia. Myöhemmin he ovat kaivanneet enemmän ideoita kokonaisuuksien suunnitteluun ja intoa työskentelyn jatkumiseen. Tämä kiteyttää ajatuksen, jota itsekin olen pohtinut. Pusa (2010, 14) painottaa, että koulutuksen käynyt ohjaaja on kokenut taiteentekijä. Toteutuuko tämä? Oman kokemukseni mukaan painopiste koulutuksessa on enemmän rakenteen ja ideologian oppimisessa. Taiteellisen osaamisen täytyy olla siis taitona jo koulutukseen tultaessa tai vaihtoehtoisesti sitä täytyy itsenäisesti kehittää. Pilotti III -kehittämishankkeen koulutukseen osallistuneena en voi allekirjoittaa kaikkien osallistujien olleen kovin motivoituneita. Koulutukseen osallistui työntekijöitä, joilla ei ollut kovin vahvaa taiteellista osaamista. Tämä on toisaalta hienoa, mutta samalla herättää kysymyksen, antaako koulutus todella riittävät eväät ohjata ryhmiä vuodesta toiseen. Mistä ohjaajat löytävät uusia ideoita vanhojen ehtyessä? Taide ei tällöin pysty olemaan ainoa väline, jonka avulla saavutetaan kohtaamisia.

Pilottivaiheen aikana kehiteltiin kohtaamistaiteen verkkosivuja. Sivut luotiin ajatellen kohtaamistaiteen yhteisöä, jolle verkkosivut toimivat keskustelukanavana ja materiaalipankkina. Sivuston ideointiprosessi oli osa Kati Kyyrön (2010, 46) opinnäytetyötä, jossa hän kartoitti verkkosivuja varten kohtaamistaiteen yhteisön toiveita. Kyyrö (emt. 46) huomasi tuloksissaan, että ohjaajat jäivät herkästi toistamaan omia vanhoja ideoitaan ja toiston passivoimana pahim-

millaan lopettivat työtavan ylläpitämisen kokonaan. Nykyisestä tilasta minulla ei ole tietoa. Verkkosivuille pääsyn piti olla mahdollinen koulutuksen käyneille henkilöille, mutta en ole vielä tähän päivään mennessä nähnyt sivuja muuten kuin opinnäytteen esittämistilaisuudessa keväällä 2009. Kun kysyin haastateltavaltani hänen kohtaamistaan ongelmista, hän mainitsi juuri tällaisen sivuston puutteen:

Kyl mäkiä joskus aattelen, et hitsi ku mä en muista, et mitä me niil hiilil tehtiin siel alussa. On jotain tiettyjä, mitä on siellä käyty läpi ja opetettu, mut ei muista niitä.

(Haastattelu 4.3.2014)

Olin kerran tutustumassa erääseen vanhusten palvelukotiin, jossa kohtaamistaiteen koulutuksen saanut opiskelijakollegani oli harjoittelussa. Hän oli suunnittelemassa kertoja, joita veti menetelmän nimissä, mutta sisältö ei tuntunut vastaavan oppeja. Opiskelija suunnitteli ohjaavansa toimintakerran, jossa askarreltaisiin pääsiäistipuja vessanpaperirullista. Ehkä kyseinen henkilö ei ollut sisäistänyt vielä menetelmää tai hänellä ei ollut kiinnostusta taiteeseen. Esimerkki edustaa äärilaitaa, mutta antaa kuvan, mitä koulutuksen saanut henkilö voi kohtaamistaiteen nimissä pahimmillaan ohjata, ja toisaalta, minkälaiseksi taiteellinen toiminta voidaan sosiaalialalla käsittää.

4 JOHTOPÄÄTÖKSET

4.1 TULOKSET

Pohdin tutkielmassani, kuinka kohtaamistaide sopii taidekasvatuksen ja sosiaalialan taitekohtaan. Menetelmässä oli havaintoni mukaan selkeästi elementtejä molemmilta aloilta, joten lähdin etsimään perusteluja tälle väitteelle. Taidekasvatuksellista osuutta käsitteelin erityisesti estetiikan ja taiteen roolin näkökulmasta. Lisäksi otin mukaan omaa kokemustani, sillä halusin tarkastella aihetta myös ammatti-identiteettini kannalta.

Oman ohjauskokemukseni perusteella kohtaamistaide antoi kokonaisuudelle tietyn struktuurin, jonka avulla minun oli opiskelijana helpompi ohjata uutta ryhmää. Toisaalta on vaikea eritellä, kuinka paljon omaksuin asioita juuri ohjaajakoulutuksesta, sillä mielestäni sosionomin opinnoissa painotettiin hyvin samankaltaista lähestymistapaa. Sosiaalialan opintojen yhteydessä kohtaamistaide oli helppo omaksua ja sitä oli antoisa käyttää. Menetelmä auttoi minua kohtaamaan ryhmäläisen paremmin lyhyessä ajassa. Kahdeksan kerran ryhmäkokonaisuuden ohjaaminen ilman taiteellisia menetelmiä ja struktuuria olisi ollut huomattavasti vaikeampaa.

Haastattelemalleni sosionomille kohtaamistaide oli kokonaisuudessaan positiivinen menetelmä. Hän koki saaneensa menetelmästä kokonaisvaltaisen tavan työskennellä, ja tapa oli juurtunut hänen työhönsä. Hän ei osannut eritellä, minkälaista työnsä olisi ilman kohtaamistaiteen opintoja. Haastateltava ei käyttänyt kohtaamistaiteen nimeä ohjattaessaan ryhmiä, vaan ajatteli sen enemmän struktuurina työskentelylleen.

Tutkielmani perusteella pidän kohtaamistaidetta sosiaalialan menetelmänä, jossa taide toimii sosiaalialan työn päämäärien saavuttamisessa. Taide auttaa kohtaamistaidteen ohjaajaa kohtaamaan toimintaan osallistuvan yksilön tavalla, joka ilman taidetta olisi vaikeampi saavuttaa. Kohtaamistaide antaa struktuurin, jonka avulla ammattilaisen on helpompi toteuttaa toimivia kokonaisuuksia. Ohjaajan taiteellinen osaaminen tulee esille esivalmisteluissa ja materiaalin tuntemuksessa. Ohjaajalta ei vaadita paljoakaan taiteellista osaamista, sillä toiminnan onnistumisessa suurempi merkitys on rakenteella. Taide on enemmän terapeuttisessa asemassa. Ryhmäläisten työstämien teosten esteettisyys liittyy vahvasti prosessiin, jossa terapeuttiseksi asiaksi voidaan kokea esimerkiksi taiteellinen työskentely, töiden ääreen palaaminen myöhemmin tai itse lopputulos.

Tutkimuskysymyksenäni oli, miten ohjaaja kohtaa kohtaamistaidteen keinoin ryhmäläisen ja minkälainen rooli taiteella menetelmässä on. Pohdin myös, mitä taiteelliselle sisällölle käy kun se muuntuu sosiaalialan menetelmäksi, sekä miten kohtaamistaide sopii taidekasvatukseen ja sosiaalialan taitekohtaan. Tutkielmassani tuli esille, että kohtaamistaide antaa ohjaajalle struktuurin, jonka avulla hän kohtaa ryhmäläiset. Erityisen merkittävässä asemassa ovat ryhmässä syntyneet teokset, joiden avulla ohjaaja pystyy luomaan dialogisen suhteen ryhmäläisiinsä. Struktuuri ei kuitenkaan aina riitä. Tutkielmassani tuli esille työntekijöiden vaikeus suunnitella uusia kokonaisuuksia opittujen mallien lisäksi. Ryhmien pitäminen saatettiin lopettaa kokonaan, sillä ohjaajien into loppui ideoiden ja materiaalien puut-

teeseen. Taiteellinen sisältö on osa kohtaamistaidetta, mutta se ei ole pääosassa. Kärjistäen voisi sanoa, että taiteellisia päämääriä ei ole, sillä taide on menetelmässä vain väline. Koen taiteen olevan aina jollakin tavalla poliittista. Tämä aspekti uupuu täysin kohtaamistaideteesta, joten en siksikään määrittele sitä taiteeksi. Menetelmässä taiteen päämäärät ovat yhteisöllisiä, ryhmäyttäviä ja terapeuttisia. On pikemminkin tavoitteita *esteettisestä*: ihmisen aistisuudesta ja esteettisistä kokemuksista sekä yksilönä että osana ryhmää.

4.2 POHDINTA

Sain haastateltavan sosionomin helposti mukaan tutkielmaani ja hän oli innostunut kertomaan omasta työstään ja kokemuksistaan kohtaamistaidteen parissa. Hänellä oli kokemusta myös toisella puolen olemisesta, opinnäytetyön tekemisestä ja haastattelijana olemista, joten hän tiesi minkälaiseen tilanteeseen oli lupautunut. Haastattelutilanne oli rento, mikä voi osittain selittyä sillä, että tapasimme kerran aiemmin. Toisaalta olimme myös hyvin tasavertaisessa asemassa, sillä koulutustaustamme oli lähes sama. Haastattelun luonnetta ohjasi osittain ajoitus, sillä tehdessäni haastattelun, olin aloittanut jo tutkielman tekemisen. Minulla oli valmiiksi tietoa ja kokemusta kohtaamistaideteesta, mikä auttoi minua sitomaan kokemuksia laajempaan kontekstiin. Keskustelun syntyä edesauttoi haastateltavan puheliaisuus ja innokkuus, ja hän oli innokas keskustelemaan aiheesta.

Kohtaamistaidteen kattava tarkastelu jäi tutkielmassani hieman kapeaksi. Pelkästään yhden haastattelun käyttäminen antaa kovin

yksipuolisen kuvan aiheesta. En keskittynyt yhteen osa-alueeseen, vaan yhdistelin tietoja sirpaleisesti. Tutkielmaa työstäessäni tutustuin pintapuolisesti pragmatistiseen estetiikkaan, jota olisi ollut mielenkiintoista tarkastella laajemmin. Toisaalta halusin rajata lähteeni, sillä laajempi tarkastelu olisi teettänyt huomattavasti enemmän töitä, eikä tutkielma olisi täten mahtunut kandidaatintyön raameihin. En ottanut yhteyttä kohtaamistaitteen kehittämisessä mukana olleisiin henkilöihin, koska arvelin, että saisin heiltä kovin yksipuolisen kuvan. Kriittisiä mielipiteitä on vaikeampi tuoda julki työskennellessä jonkin organisaation tai esimerkiksi koululaitoksen nimissä. Tällöin tehtävänä on edistää menetelmän julkisuuskuvaa, eikä pohtia asiaa kriittisesti taidekasvatuksen opiskelijan kandidaatintyötä varten.

Rekisteröitäessä menetelmä omaksi merkikseen tukahdutaan mahdollisuus sen laajempaan soveltamiseen. Käytännössähän Miina Savolaisen voimauttavan valokuvan menetelmääkään ei saa käyttää ilman siihen saatua koulutusta. Tällä mahdollistetaan, että käyttötapa pysyy kohtalaisen samana, mutta samalla se rajaa menetelmästä hyötyviä alueen ulkopuolelle. Toisaalta, mikä estää tutustumasta menetelmään ja hyödyntämästä sitä omassa työssään? Ehkä tipuaskartelija sai jonkinlaisen innostuksen kohtaamistaitteesta ja päätti soveltaa tietoaan käytäntöön. Menetelmälle, ja sitä kautta ehkä Laurealle, siitä on eniten hallaa, jos sen nimissä toteutetaan ryhmäkertoja, jotka ovat kaukana alkuperäisestä ideasta. Ohjasin yhdessä opiskelutoverini kanssa osana sosiaalialan opinnäytetyötäni toiminnallisen pienryhmäprojektin Helsingin seudun Setassa. Sovelsimme toiminnassamme voimauttavan valokuvan menetelmää,

mutta emme käyttäneet tätä nimeä työskentelystämme, sillä se ei ollut ainoa osa kokonaisuutta. Silloin kun otetaan vain osia ja yhdistetään ne omaksi kokonaisuudeksi, materiaali on mielestäni vapaata riistaa. Olisi mielenkiintoista tietää, kuinka moni koulutuksen käyneistä hyödyntää todella työssään kohtaamistaidetta, sillä en tiedä esimerkiksi vanhoista opiskelutovereistani yhtään tällaista henkilöä.

Sosiaalialan ja taiteen kentät kohtaavat useimmiten vain yksittäisten taiteilijavierailijoiden tai lyhytkestoisten kulttuuriprojektien osana (Liikanen 2003, 154). Hanna-Liisa Liikanen (emt. 154–155) on määritellyt kriteerejä, joita pitäisi tarkastella kriittisesti, jotta taide-toiminta kehittyisi osana sosiaalihuollon palveluja:

1. Taidetoiminta nähdään tärkeänä osana jokapäiväistä elämää.
2. Asenteet tasa-arvoistuvat eri ammattikuntien kesken.
3. Laitostavat hoitorutiinit muuttuvat joustavammiksi.
4. Henkilökuntaa on riittävästi ja resurssit on priorisoitu.
5. Sosiaalihuollon asiakkaat ovat kulttuuritoimen tasavertaisia asiakkaita.
6. Määrärahat riittävät. (Liikanen 2003, 154–155.)

Liikasen (2003) tutkimuksesta on jo yli kymmenen vuotta, ja ainakin oman kokemukseni mukaan asenteet ovat jonkin verran muuttuneet ja esimerkiksi taiteellisia menetelmiä otetaan sosiaalialalla positii-visesti vastaan. Taiteen sisällyttämiseksi sosiaalialan käytäntöihin tarvitaan kuitenkin koulutusta, uudelleen ajattelua ja resurssointia (Liikanen 2003, 156). Tämän ajan ilmiö on taiteilijoiden ja sosiaalialan yhdistäminen. Viime vuonna loppunut Osaattori-hanke kan-

nusti ammattitaiteilijoita laajentamaan osaamistaan sosiaalialan puolelle ja suunnittelemaan vanhuspalveluyksiköihin korkealaatuisia taide-elämyksiä (Osaattori 2013). Hanke oli neljän eri kaupungin yhteistyöhanke ja siinä koulutettiin myös vanhustyön ammattilaisia lyhyiden koulutusten avulla. Osaattorissa oleellista oli taiteilijoiden työllistyminen sosiaalisektorille ja kulttuurisen vanhustyön liittäminen osaksi vanhusten hoitoa. Vaikka hankkeeseen osallistumisen yhtenä ehtona oli yrittäjämäisestä toiminnasta kiinnostuminen, ei yksikään taiteilija ollut lopulta innostunut siitä. (Osaattori 2012.)

Näin sosionomina ja taidekasvattajana näen taiteilijan sijaan taidekasvattajalla enemmän mahdollisuuksia työskennellä sosiaalisektorilla. Osaattorin (emt.) väliraportissa painotettiin, että taiteilijoille on hyödyksi taito hinnoitella taiteensa, markkinoida sitä ja tuotteistaa omaa osaamistaan. Kuulostaa kovin kaupalliselta puheelta, joka ei varmastikaan istu kaikkien taiteilijoiden ideologiaan. Taidekasvatuksessa sen sijaan taito markkinoida itseään on työllistymisen kannalta merkittävää.

Sosiaalialalla käytettyjen taiteellisten menetelmien ongelma on usein käytännön pitkäjänteisen toiminnan puuttuminen, vaikka uusia projekteja syntyykin. Erilaiset diskurssit luovat ongelmia eivätkä sosiaalialan ja taidekentän ammattilaiset ymmärrä toisiaan. Osaattori-hankkeen eräessä työpajassa todettiin, että taiteilijan asettuminen laitokseen on vaikeaa, sillä henkilökunta ei hahmota, mistä taiteilijan työssä on kyse. Toisaalta taiteilijat kokivat, että hoitajia oli vaikea saada irtautumaan kiireisestä työstään mukaan pajojen toimintaan. (Emt.) Kohtaamistaide vie taiteellisia menetelmiä sosiaalialan arkeen

sosiaalialan työntekijän avulla, jolloin arvot ovat jo valmiiksi istutetuja rakenteeseen. Törmäyksiä eri diskurssien välillä tapahtuu tällöin harvemmin, sillä menetelmän ohjaaja tuntee valmiiksi sosiaalialan käytännöt. Kohtaamistaitteen ohjaajalle jää silti velvollisuus markkinoida taiteellisia menetelmiä työyhteisöön. Osaattori-hankkeen yhteistyö eri sektorien välillä onnistui parhaiten Helsingissä, jossa kahdella eri toimialalla toimi yhteinen työntekijä. (Emt.) Taiteen soveltavalla käytöllä sosiaali- ja terveystaloilla halutaan mahdollistaa taiteilijoiden laajempi työllistyminen. Lähtisin silti ensisijaisesti miettimään, olisiko taiteilijan sijasta taidekasvattajan luontevampaa soluttautua tälle uudelle orientaatioalueelle.

Halusin puhua tutkielmassani taidekasvatuksen ja sosiaalialan välisestä alueesta. Vaikka minulla ei olekaan merkittävästi sosiaalialan työkokemusta, koen ymmärtäväni, mitkä ovat ne elementit, joita taiteellinen toiminta tarvitsee toimiakseen sosiaalialalla. Ja toisaalta – mitä sosiaaliala tarvitsee taiteelta. Kohtaamistaitteessa on tavoitteita, joita haluaisin itsekin tulevaisuudessa toteuttaa: luoda jotakin pitkäkestoista toimintaa projektien sijaan. Päästä kosketuksiin ihmisten kanssa ja tuoda samalla taidekasvatuksen osaaminen mukaan. Ammatillinen pohdinta on aina jollakin tavalla itsekästä, mutta olen kulkenut pitkän matkan sosionomiopintojen aloituksesta. Olen oppinut kääntämään katseen pois itsestäni – kohti yhteisöä.

Kohtaamistaitteessa keskitytään yksilöön yhteisön näkökulmasta. Taiteellinen työskenteleminen lähtee yksilön omasta halusta toimia. Ryhmä toimii ympäristönä, jossa on turvallista työskennellä, saada arvostusta ja tulla huomatuksi. Miksi kouluissa ei ensisijaisesti keski-

tyttäisi siihen, että oppiminen lähtee oppilaan omasta halusta oppia. Vielä yliopistotasolla toisinaan mietimme, mitä jokin opettaja haluaa meidän oppivan, minkälaisen tehtävän hän haluaa meidän kirjoittavan tai minkälaista maalaustyylä hän arvostaa. Emmekö kuitenkin opiskele itseämme varten? Jos tavoittelemme ainoastaan hyviä numeroita ja muiden arvostusta, meille itsellemme tärkeä kokemus jää toteutumatta.

Pystyykö kohtaamistaidetta viemään koulumaailmaan? Eija Kauppinen (2007, 94) pohtii voiko opettaja kohdata oppilaan heidän kokemusmaailmassaan ja olla samalla itse opetustilanteessa läsnä omine arvoineen ja tunteineen. Kohtaamistaideteossa ohjaaja on tietyllä tavalla neutraalimpi henkilö, kuin mitä ajattelen opettajan olevan. Opettajan on lisäksi tiedostettava vallan rakenteet ja oma asemansa suhteessa opetettaviin ja yhteiskuntaan (Suoranta 2007, 345). Poliittisuus, joka herkästi puuttuu sosiaalialan menetelmistä, on mielestäni taas vahva osa opettamista. Kriittisen pedagogiikan oppi-isän Henry Girouxin (s. 1943) mukaan ”*opettajuus on ensisijaisesti ajattelemisen taitoa, joka kohdistuu opettamisen yhteiskunnallisiin ulottuvuuksiin*” (emt. 348).

Kohtaamistaideteen lähestymistavassa on jotain samankaltaista kuin esimerkiksi bell hooksin osallistavassa pedagogiikassa, jonka arvot sopivat omaan pedagogiseen ajattelutapaani. Osallistavassa pedagogiikassa lähdetään ajatuksesta, että opettaja arvostaa jokaisen oppilaan läsnäoloa. Samankaltaisia ajatuksia esittää myös Pusa (2012a, 217), joka painottaa lisäksi kohtaamisten merkityksellisyyttä aikana, jolloin tiedon saanti on yhä helpompaa. Erona kriittiseen

pedagogiikkaan osallistava pedagogiikka nähdään hyvinvointia korostavana. Opettaja kohtaa oppilaansa yksilöllisesti ja *arvostaa* aidosti jokaisen läsnäoloa. Opetustilanne on yhteisöllistä toimintaa, johon kaikki osallistuvat. (Hooks 2007, 34, 41.)

Kohtaamistaiteesta tuskin tulee menetelmää omaan työhöni, sillä taidekasvattajana en halua allekirjoittaa muiden taidekasvatustähtämyksiä, vaan luoda omani. Toivottavasti menetelmä jatkaa kehittymistään ja antaa eväitä sosiaalialan työntekijöiden kuormittavaan arkeen. Jossain vaiheessa mietin, miksi kohtaamistaiteella ei ole sen suurempia taidekasvatuksellisia tavoitteita. Nyt ymmärrän, ettei sillä tarvitsekaan olla, niin kauan kun se kehittyy sosiaalialan lähtökohdista käsin. Kohtaamistaide tuo kulttuurista tasa-arvoa ja hyvinvointia alueelle, jossa taiteelliset elämykset ovat vaikeammin tavoitettavissa. Taiteelle luontainen päämäärättömyys ja *aistisuus* saa tilaa, kun taide ei palvele ennalta määritettyjä ja rajattuja asioita yhteiskunnassa (Pusa 2012a, 217). Puhe sosiaalialan ja taiteen välisestä diskurssista kääntyy toivottavasti Haapalaisen (2007a, 224) esittämään ajatukseen:

” – – ollaan niin paljon välissä, että lopulta ollaankin kaiken ehdottomassa keskiössä.”

4.3 LOPUKSI

Kävelin eräänä maaliskuisena kevätiltana koirani kanssa pitkin Kumplan katuja. Kandidaatintyön palautukseen oli kaksi viikkoa aikaa. Mietin kohtaamistaiteen omenaa, koulujen tarvetta kaupallistua ja

profiloitua, ja päädyin ajatuksissani lopulta toiseen omena: Microsoftin Applen. Huvituin ajatuksesta, joka tuntui kovin kaukaiselta, mutta silti niin ilmeiseltä. Tästähän tässä on kyse! Myydään kuluttajille tuotteita yksinoikeudella tavaramerkkiin. Kohtaamistaitteessa kaupitellaan visioita ja ajatuksia, joita on mahdollista omaksua vain koulutukseen osallistumalla. Luovien menetelmien opinnot ovat olleet Laurea-ammattikorkeakoulussa monesti lopetusuhan alla: tarve perustella taiteen merkityksellisyyttä ei lopu koskaan. Kohtaamistaitteesta on tullut tavaramerkki, jonka avulla hankitaan lisää opiskelijoita ja turvataan koulutuksen jatkuvuus.

Tansaniassa matkustaessani opin paikallisen tavan, jolla kunnioitettiin vanhempia henkilöitä. Kun kohtasin vanhemman ihmisen esimerkiksi kadulla sanoin hänelle:

"Shikamoo!" ja hän vastasi minulle aina *"Marababa"*.

Skandinaavisessa kulttuurissa kohtaamisia voisi syntyä enemmän jo arjessa mikäli meillä olisi jotain vastaavaa: kohtaisimme ihmisiä ja tulisimme itsekkin huomatuiksi. Nyt jäämme liian helposti yksin. Meillä pitäisi olla enemmän mahdollisuuksia kohdata ihmisiä ilman sen suurempia ponnisteluja. Yhteisöllisyyden tavoittelemisen ei saa olla muoti-ilmiö, sen täytyy olla jotain pysyvää ja rakenteissa lujasti kiinni olevaa. Sosiaalialan opinnot yhdessä kohtaamistaitteen kanssa, ovat auttaneet minua kohtaamaan ihmisiä yksilöinä, jotka ovat tärkeä osa yhteisöä. Yhdistettynä taidekasvatukseen, minulla on erinomaiset eväät tuleviin kohtaamisiin.

LÄHTEET

Dickie, George (1990). *Estetiikka – Tutkimusalue, käsitteitä ja ongelmia*. Suom. Heikki Kannisto. Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura (engl. alkuteos 1971)

Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana (2010). Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa: Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. 3. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus; s. 26–44.

Haapalainen, Riikka (2007a). Taidetta elämän vuoksi. Teoksessa Marjatta Bardy, Riikka Haapalainen, Merja Isotalo & Pekka Korhonen (toim.): *Taide keskellä elämää*. Nykyaiteen museo Kiasman julkaisuja; 106. Helsinki: Like; s. 221–226.

Haapalainen, Riikka (2007b). Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa. Teoksessa Kati Kivimäki & Hannele Kolsio (toim.): *Yhteyksiä – Aasiaa yhteisötäiteestä*. Rauma: Raumars ry, Lönnströmin taidemuseo & Turun taideakatemia ja TaiK/Porin taiteen ja median osasto; s. 72–81.

Hentinen, Hanna (2007). Virittäytyminen taidetyöskentelyyn. Teoksessa Mimmu Rankanen, Hanna Hentinen & Meri-Helga Mantere (toim.): *Taideterapian perusteet*. Helsinki: Duodecim; s. 105–111.

Hirsjärvi, Sinikka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2010). *Tutki ja kirjoita*. 15.–16. painos. Helsinki: Tammi.

Hooks, bell (2007). *Vapauttava kasvatustieteet*. Suom. Marjo Vuorikoski & Hilka Rekola. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Kantonen, Lea (2007). Törmäviä taidekäsitteitä. Teoksessa Kati Kivimäki & Hannele Kolsio (toim.): *Yhteyksiä – Asiaa yhteisötaiteesta*. Rauma: Raumars ry, Lönnströmin taidemuseo & Turun taideakatemia ja TaiK/Porin taiteen ja median osasto; 56–71.

Kantonen, Lea (2005). *Telto – Kohtaamisia nuorten työpajoissa*. Taideteollisen korkeakoulun julkaisu A 54. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.

Kauppinen, Eija (2007). Kasvattajan rakkaus – Vastavuoroisen pedagogiikan mahdollisuus. Teoksessa Tapio Aittola, Jari Eskola & Juha Suoranta (toim.): *Kriittisen pedagogiikan kysymyksiä*. Tampere: Tampereen yliopiston kasvatustieteiden laitos; s. 79–96.

Koivela, Jussi (2014). Institutionaalista melankoliasta. Teoksessa: Sini Mononen (toim.): *Alaston totuus taiteesta*. Helsinki: Into; s. 58–69.

Liikanen, Hanna-Liisa (2003). *Taide kohtaa elämän – Arts in Hospital –hanke ja kulttuuritoiminta itäsuomalaisten hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa*. Helsinki: Otava.

Mantere, Meri-Helga (2007). Taiteen ja terapian yhteinen kuva. Teoksessa Mimmi Rankanen, Hanna Hentinen & Meri-Helga Mantere (toim.): *Taideterapian perusteet*. Helsinki: Duodecim; s.11–19.

Määttänen, Pentti (2012). *Taide maailmassa – Pragmatistisen estetiikan lähtökohtia*. Helsinki: Gaudeamus.

Naukkarinen, Ossi (2005). Taiteistumisen muodot. Teoksessa Yrjänä Levanto, Ossi Naukkarinen & Susanna Vihma (toim.): *Taiteistuminen*. Taideteollisen korkeakoulun julkaisu B79. Helsinki : Taideteollinen korkeakoulu.

Opetusministeriö (2002). *Taide on mahdollisuuksia: Ehdotus valtioneuvoston taide- ja taiteilijapoliittiseksi ohjelmaksi*. Taide- ja taiteilijapoliittinen toimikunta TAO. Helsinki: Opetusministeriö.

Pusa, Tiina (2012a). *Harmaa taide – Taiteen ja vanhuuden merkityssuhteita*. Helsinki: Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu.

Rankanen, Mimmu (2007). Taideterapiassa vaikuttavia ydinprosesseja & Työskentelyn eteneminen taideterapiassa. Teoksessa Mimmu Rankanen, Hanna Hentinen & Meri-Helga Mantere (toim): *Taideterapien perusteet*. Helsinki: Duodecim; s.35–49, s. 91–97.

Sederholm, Helena (2008). Taide on vahva lääke. Teoksessa Inka Ukkola (toim.): *Parantava taide. Taideoppikirja lähi- ja perushoitajille*. Helsinki: Toimihenkilöjärjestöjen Sivistysliitto TJS; s. 8–21.

Shusterman, Richard (2001). 2. painos. *Taide, elämä ja estetiikka – Pragmatistisen filosofian näkökulma estetiikkaan*. Suom. Vesa Mujunen. Helsinki: Gaudeamus. (engl. alkuteos 1992)

Suoranta, Juha (2007). Kriittinen työläiskasvatus. Teoksessa Tapio Aittola, Jari Eskola & Juha Suoranta (toim.): *Kriittisen pedagogiikan kysymyksiä*. Tampere: Tampereen yliopiston kasvatustieteiden laitos; s. 167–219.

Varto, Juha (2003). 3. painos. *Kauneuden taito: Estetiikkaa taidekasvattajille*. Tampere: Tampere University Press.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Cantell, Timo (2001). Taide luovana, kulttuurisena, sosiaalisena ja taloudellisena pääomana. Julkaisussa: *Taiteen mahdollisuuksista enemmän – Taide- ja taiteilijapoliittisen ohjelmaehdotuksen oheisjulkaisu*. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/linjaukset_ohjelmat_ja_hankkeet/taide-_ja_taitelijapoliittinen_ohjelma/liitteet/oheista.o.pdf (luettu 3.2.2014)

Fujiki, Akihiro (2012). Clinical artist –koulutuksen opetussuunnitelma Japanissa. Julkaisussa: Tiina Pusa & Hannele Niiniö (toim.): *Kohtaamistaide hyvinvointia edistämässä*. Interdisciplinary Studies Journal. Volume 2, Number 1. http://www.laurea.fi/en/isj/latest_issue/Documents/ISJ_vol2no1_web.pdf (luettu 18.2.2014)

Huhtinen-Hildén, Laura. *Kohta luovaa arkea – Kulttuurisen vanhustyön mahdollisuuksista ja kehittämishaasteista*. Helsinki: Osaattori ja Lasipalatsin Mediakeskus Oy. http://uusi.osaattori.fi/media/filer_public/2013/11/25/tahtoa_toimintaa_osaattori.pdf (luettu 11.3.2014)

Kanttonen, Lea (2009). *Yhteisötaide ja taidekriittikki*. Haastattelijana Tiina Purhonen. Kriitikosta kiinni 5/09, Volume 36. Mustekala. info. <http://www.mustekala.info/node/1394> (Viitattu 26.3.2014)

Kupiainen, Reijo (2002). Mitä taide on ja mihin siitä on? *Julkaisussa Taiteen mahdollisuuksista enemmän – Taide- ja taiteilijapoliittisen ohjelmaehdotuksen oheisjulkaisu*. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/linjaukset_ohjelmat_ja_hankkeet/taide-_ja_taitelijapoliittinen_ohjelma/liitteet/oheistao.pdf (luettu 3.2.2014)

Kyyrö, Kati (2010). Verkkoyhteisö Active Art –toiminnan tukena. *Julkaisussa Tiina Pusa (toim.): Kohtaamisen Iloa! Active Art –pilotoinnista Kohtaamistaide-erikoistumisopintoihin*. Laurea-ammattikorkeakoulun julkaisusarja C 15. Helsinki: Edita Prima Oy. <http://markkinointi.laurea.fi/julkaisut/c/c15.pdf> (luettu 12.3.2014)

Laurea-ammattikorkeakoulu (2014). Kuvaus sosionomin (amk) opinnoista. Sosionomikoulutus (210 op). http://www.laurea.fi/fi/tikkurila/koulutus/amk_tutkinnot/sosionomi/Sivut/default.aspx (luettu 5.3.2014)

Niiniö, Hannele (2012). Kohtaamistaiteen historiaa. *Julkaisussa Tiina Pusa & Hannele Niiniö (toim.): Kohtaamistaide hyvinvointia edistämässä*. Interdisciplinary Studies Journal. Volume 2, Number 1. http://www.laurea.fi/en/isj/latest_issue/Documents/ISJ_vol2no1_web.pdf (luettu 21.3.2014)

Niiniö, Hannele (2010). Taidelähtöinen vuorovaikutuksellisuus Active Art –työskentelyssä. Julkaisussa Tiina Pusa (toim.): *Kohtaamisen Ilo! Active Art –pilotoinnista Kohtaamistaide-erikoistumisopintoihin*. Laurea-ammattikorkeakoulun julkaisusarja C 15. Helsinki: Edita Prima Oy. <http://markkinointi.laurea.fi/julkaisut/c/c15.pdf> (luettu 18.2.2014)

Niiniö, Hannele & Pusa, Tiina (2012). Kysymyksiä ja vastauksia kohtaamisissa. Julkaisussa Tiina Pusa & Hannele Niiniö (toim.): *Kohtaamistaide hyvinvointia edistämässä*. Interdisciplinary Studies Journal. Volume 2, Number 1. http://www.laurea.fi/en/isj/latest_issue/Documents/ISJ_vol2no1_web.pdf (luettu 18.2.2014)

Osaattori (2013). *Osaattori: Taidetta vanhuksille – töitä taiteilijoille*. <http://www.osaattori.fi/> (luettu 2.4.2014)

Osaattori (2012). *Osaattorin väliraportti*. http://www.osaattori.fi/media/filer_public/2013/05/30/osaattorin_valiraportti_2012.pdf (luettu 2.4.2014)

Pääjoki, Tarja (2006). *Mopoilua soramontussa ja lavatansseja vanhainkodissa*. Synnyt/ Origins 4/ 2006. <https://wiki.aalto.fi/display/Synnyt/4-2006> (luettu 19.2.2014)

Pusa, Tiina (2012b). Taiteinen tieto. Taide tietämisen ihmisten välillä. Julkaisussa Tiina Pusa & Hannele Niiniö (toim.): *Kohtaamistaide hyvinvointia edistämässä*. Interdisciplinary Studies Journal. Volume 2, Number 1. http://www.laurea.fi/en/isj/latest_issue/Documents/ISJ_vol2no1_web.pdf (luettu 21.3.2014)

Pusa, Tiina (2010). Taidelähtöinen vuorovaikutuksellisuus Active Art –työskentelyssä. Teoksessa Tiina Pusa (toim.): *Kohtaamisen Iloa! Active Art –pilotoinnista Kohtaamistaide-erikoistumisopintoihin*. Laurea-ammattikorkeakoulun julkaisusarja C 15. Helsinki: Edita Prima Oy. <http://markkinointi.laurea.fi/julkaisut/c/c15.pdf> (luettu 19.2.2014)

Pusa, Tiina (2006). Sosiaalialan taiteistumisen arkeologiaa. *Synnyt/Origins* 3/2006. <https://wiki.aalto.fi/display/Synnyt/3-2006> (luettu 3.2.2014)

Voimauttava valokuva Internet-sivut. Voimauttavan valokuvan menetelmä. <http://www.voimauttavavalokuva.net/menetelma.htm> (luettu 5.5.2014)

MUU AINEISTO

Haastattelu (2014). Toteutettu 4.3.2014 Helsingissä.

Kurssiessee (2008). Laurea-ammattikorkeakoulu.

Luovuus-essee (2009). Laurea-ammattikorkeakoulu.

Oppimispäiväkirja kevät (2009). Luovien menetelmien opintojakso. Laurea-ammattikorkeakoulu.

Rankanen, Mimmu (2014). Luento traumat taiteessa ja terapiassa -kurssilla, Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulussa.